

Enerji pahalılığı, en önemli sorun olmaya devam ediyor

Türkiye genelini temsilen 18 yaş ve üzeri bin 237 kişiyle yüz yüze görüşmeler yöntemiyle gerçekleştirilen bir araştırmada en çok ön plana çıkan unsur, enerji fiyatlarının yüksekliği oldu. Yapılan araştırmada günümüzdeki en önemli sorununun ilk sırada ekonomi olduğu görüldü.

Türkiye Toplumunun Enerji Tercihleri Araştırması'nın 2021 sonuçlarında, 2016-2019 arasında dört kez yapılan, 2020'de ise COVID-19 salgını nedeniyle ara verilen araştırmanın beşincisi için saha çalışmaları, Türkiye genelini temsilen 16 ilde ikamet eden 18 yaş ve üzeri bin 237 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirildi. Araştırma kapsamında "Türkiye'nin günümüzdeki en önemli sorunu nedir?" sorusuna katılımcıların yüzde 43.9'u ekonomi, yüzde 17.9'u eğitim ve yüzde 8.3'ü de göçmenler yanıtını verirken, sorunların sırası yıllar itibarıyla sürekli olarak yer değiştirse de ekonomi, bir sorun olarak anketteki ilk sırasını korudu. 2021 yılında dünyadaki en önemli sorun olarak da ekonomi ilk sırada gösterilirken (yüzde 43.2), küresel çaptaki sorunlarda ikinci sırayı sağlık (yüzde 42.1), üçüncü sırayı ise eğitim (yüzde 39.8) aldı.

2021 yılına enerji pahalılığı ve ekonomik sorunlar damga vurdu

Katılımcıların enerji tüketimi konusunda en önemli gördüğü unsurlar arasında temiz ve çevreye zararsız olması (yüzde 32), yerli kaynaklardan elde edilmesi (yüzde 16.3), kesintisiz temin edilmesi (yüzde 15.4) dikkat çekerken, ucuz olması diyenlerin oranı sadece yüzde 13.6'da kaldı. "Türkiye'de enerjiden kaynaklanan çevre sorunları hangileridir?" sorusuna verilen cevaplarda ise iklim değişikliği yüzde 59.6 ile ilk sırada, insan sağlığının bozulması yüzde 56.7 ile ikinci sırada, hava kirliliği de yüzde 36.2 ile üçüncü sırada geldi. Türkiye'de enerji sisteminin en önemli sorunu olarak enerjinin pahalı olması (yüzde 32.5) gösterilirken, katılımcıların yüzde 18.4'ü enerjinin verimsiz kullanılmasını, yüzde 11.8'i ise yenilenebilir enerjinin yeterince kullanılmamasını birer sorun olarak bildirdi.

Son bir yıldaki elektrik fiyatlarını yüksek bulanların oranı yüzde 76.7

Son bir yıldaki elektrik fiyatlarını yüksek bulanların oranı yüzde 76.7, normal bulanların oranı yüzde 17.2 olurken, katılımcıların yüzde 42.8'i elektrik dağıtım bedellerini çok yüksek buldu. Yüzde 31.7'si dağıtım bedelleri hakkında bilgisi olmadığını, yüzde 20.3'ü ise dağıtım bedellerinin haksız yere alındığını belirtti. Doğalgaz fiyatlarını yüksek bulanların oranı yüzde 77, normal

bulanların oranı da yüzde 15 olurken; katılımcıların yüzde 43.6'sı doğalgaz dağıtım bedellerini çok yüksek buldu.

Yüzde 29.4'ü ise dağıtım bedelleri hakkında bilgisi olmadığını söyledi. "Akıllı sayaç kullanarak üç zamanlı elektrik tarifi uygulaması konusunda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna "Uygulama hakkında bilgim yok" diyenler yüzde 48.3 ile ilk sırada gelirken, "Uygulamayı inceledim, benim için yararlı olacağına inanmıyorum" diyenler yüzde 27.6 ile ikinci sırada, "Uygulama hakkında bilgim var ve en kısa zamanda geçmeyi düşünüyorum" diyenler yüzde 17.7 ile üçüncü sırada yer aldı. Uygulamayı kullananların oranı ise yüzde 6.5 oldu.

Doğalgaz, evlerde en fazla bütçe ayrılan enerji kaynağı

Araştırmaya katılanların yüzde 95'i il/ilçe merkezlerinde, yüzde 5'i belde/köylerde yerleşik katılımcıların yüzde 52'si ev sahibi, yüzde 40'ı kiracı, yüzde 8'i ise bir başkasının evinde ya da lojmanda yaşıyor. Evlerin yüzde 62.5'i apartman dairesi olup yüzde 41.3'ü 66-100 metrekare, yüzde 27.7'si 101-120 metrekare büyüklüğünde ve yüzde 54'ü 6 ila 15 yaşında. Evlerde en çok tüketilen enerji kaynağı ise doğalgaz olmaya devam ediyor. Katılımcıların yüzde 74.9'u ısınma amaçlı, yüzde 74.2'si sıcak su amaçlı, yüzde 73.6'sı da pişirme amaçlı olarak doğalgaz kullandıklarını ifade ederken, ısınma ve sıcak su için ikinci sırada elektrik, pişirme içinde ise LPG geliyor. Fırınlarında elektrik kullananların oranı yüzde 64.9, doğalgaz kullananların oranıysa yüzde 31.4.

Evlerde tüketilen enerji kaynakları arasında en fazla bütçe ayrılanı da yüzde 68.7 oranında doğalgaz, yüzde 26.8 oranında ise elektrik oldu. En fazla bütçe ayrılan enerji kaynakları için yapılan aylık harcama ise doğalgazda 251-300 TL (yüzde 23.5) ve 201-250 TL (yüzde 19.9); elektrikte 201-250 TL (yüzde 19) ve 251-300 TL (yüzde 17.2). Otomobil yakıtı dışında, evlerde tüketilen bütün enerji kaynakları için aylık ortalama 301-400 TL harcayanların oranı yüzde 25.4; 201-300 TL harcayanlar oranı yüzde 22.2; 401-500 TL harcayanların oranı ise yüzde 22.2 oldu.

Katılımcıların yaklaşık yarısı ev sahibi iken arabası olanların oranı sadece yüzde 27.7. Bunların da yüzde 93.3'ü 1 adet, yüzde 6.7'si ise 2 adet otomobil sahibi

olduğunu belirtti. Arabası olanların yüzde 39.7'si dizel, yüzde 37.6'sı benzin, yüzde 15.7'si ise otogaz kullandığını ve yakıt giderleri için aylık ortalama olarak yüzde 24.5'i 301-400 TL, yüzde 20.4'ü de 401-500 TL harcadığını söyledi. Katılımcılar, elektrikli araç almalarını engelleyen nedenler arasında, yüzde 35.7 oranında fiyatının yüksek olması, yüzde 19.8 oranında şarj süresinin uzun olması, yüzde 17.9 oranında tam şarjla gidilebilecek mesafenin uzun olmasını gösterdi. Öte yandan, motosikleti olanların oranı sadece yüzde 8.6'da kalırken onların da yüzde 93.4'ünün tek motosikleti, yüzde 6.6'sının 2 motosikleti bulunuyor. Motosikletlerin yüzde 73.6'sının benzinli, yüzde 22.6'sının da elektrikli olup aylık yakıt gideri için yüzde 22.4'ünün 201-300 TL arasında bir masraf yaptığı kaydedildi.

Enerji verimliliği tedbir ve uygulamaları hâlâ zayıf

Yapılan araştırmada, Türkiye halkının yüzde 55.9'u enerji verimliliğini doğru tanımlarken, yüzde 29.1'i enerji verimliliği ve tasarrufu arasındaki farkı bilmediğini ifade etti. Öte yandan, evlerinde ısı yalıtımı bulunanların oranı yüzde 49.1 iken enerji tüketimini azaltmak ve enerji verimliliği sağlamak için tedbir uygulayanların oranı yüzde 38.4 olarak kaydedildi. Tedbir almayanların tedbir almama nedenleri arasında ise ilk üçte, bu konu hakkında yeterli bilgisinin olmaması (yüzde 29.9), uygun kredinin bulunamaması (yüzde 22.6) ve tedbir uygulama maliyetlerinin yüksek olması (yüzde 20.3) geldi.

Enerji verimliliği önlemlerinin ne derece uygulandığı konusundaki soruya verilen cevaplardan, pozitif değerler toplamı, enerji

verimli aydınlatma ürünleri kullanmada yüzde 53.4, enerji verimli sıcak su sistemlerini kullanmada yüzde 46.1, yakıt verimli ulaşım araçlarını kullanmada yüzde 44.6 olarak ortaya çıktı. Öte yandan, enerji verimliliği için tüketicilerin nelere dikkat ettiğine dair soruya verilen cevaplardan pozitif değerler toplamı en fazla olanlar, "bulaşık, çamaşır ve ütüü biriktirerek yapıyoruz" (yüzde 52.8), "evde kullanılmayan alanlarda aydınlatmayı kapatıyoruz" (yüzde 52.5) ve "buzdolabının kapağını mümkün olduğu kadar az açıp kapatıyoruz" (yüzde 49.6) oldu.

Türkiye halkının yüzde 99.4'ü televizyon, yüzde 98.5'i çamaşır makinası, yüzde 97.3'ü buzdolabı, yüzde 93.5'i bulaşık makinası, yüzde 92.4'ü elektrikli süpürge kullanmasına rağmen, herhangi bir elektrikli aleti alırken enerji etiketinde yazan bilgilerin yeterince değerlendirilmediği ortaya çıktı. Katılımcıların yüzde 31'i "zaman

Küresel iklim değişikliği beşeri nedenlere dayanıyor

"Küresel iklim değişikliğine inanıyor musunuz?" sorusuna katılımcıların yüzde 68.6'sı "evet" cevabını verdi. Küresel iklim değişikliğine inanma oranları ilkokul mezunu veya düşük eğitim düzeyindekilerde yüzde 59.1 olurken, üniversite mezunlarında yüzde 73.3'e yükseldi. Katılımcıların yüzde 71.8'i küresel iklim değişikliğinin insan kaynaklı nedenlere dayandığına inandığını belirtti. Sürdürülebilir kalkınma ve küresel iklim değişikliği gibi uluslararası konularda bilgi sahibi olma oranları incelendiğinde katılımcıların yüzde 26'sının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, yüzde 14.9'unun Paris İklim Sözleşmesi, yüzde 7.2'sinin Avrupa Yeşil Mutabakatı, yüzde 6.4'ünün ise Milenyum Kalkınma Amaçları hakkında bilgi sahibi olduğu görüldü. Bununla birlikte katılımcıların yüzde 38.4'ü sürdürülebilirlik kavramını doğru tanımlarken, bu kavram için verilen bir diğer yanıt da (yüzde 23) "bir kurum ya da ülkenin gelirini sürekli artırması" olarak kaydedildi.

zaman dikkate alırım" derken, yüzde 30'u "çoğunlukla dikkate alırım" cevabını verdi. Cinsiyet bazında incelediğimizde katılımcı erkeklerin yüzde 33.7'sinin "zaman zaman", kadınların yüzde 30.8'inin "çoğunlukla" enerji etiketlerinde yazan bilgileri dikkate aldığı görüldü. "Ampul alırken hangisini tercih edersiniz?" sorusuna ise yüzde 65.6 oranında "flamanlı klasik ampul", yüzde 53.5 oranında ise "tasarruflu LED ampul" cevabı verildi.

Enerjide doğalgaz ve güneş tercih edildi

"Maliyetleri aynı ve kolaylıkla erişebilir olsalardı, evdeki ısınma, soğutma, pişirme, sıcak su, aydınlatma, elektrikli ev aletleri kullanımı amaçlı enerji ihtiyaçlarınızı karşılamak için hangilerini kullanmayı tercih ederiniz?" sorusuna verilen cevaplardan pozitif değerler toplamı en fazla olanlar,

yüzde 63 ile güneş, yüzde 62.2 ile doğalgaz, yüzde 57.4 ile rüzgar oldu. "Bunlardan hangisini kullanmayı en çok tercih edersiniz?" sorusuna ise, yüzde 37.8 oranında güneş, yüzde 26.8 oranında doğalgaz, yüzde 7.8 oranında hidroelektrik cevabı verildi.

Yenilenebilir enerji kaynağını tercih edenlere bu tercihin nedenleri sorulduğunda, pozitif değerler toplamı en fazla olan cevaplar şöyle sıralandı: "Çocuklarım ve torunlarımın geleceğini düşünüyorum" (yüzde 94.4), "temiz ve çevre dostu" (yüzde 93.9), "dünyada geleceğin yakıtı" (yüzde 93.4). Evde sadece ısınma amaçlı enerji ihtiyacını karşılamak için doğalgazı tercih edenlerin oranı yüzde 50.4, elektriği tercih edenlerin oranı ise yüzde 16.9 oldu. Elektrik ihtiyacını karşılamak için tercih edilen en öncelikli enerji kaynağı ise doğalgaz (yüzde 37.7) ve güneş (yüzde 17.9). "Gelecekte Türkiye için en önemli bulunan enerji kaynağı" olarak sırasıyla doğalgaz diyenlerin oranı yüzde 30.4, güneş diyenlerin oranı yüzde 22.8 olurken petrol diyenlerin oranı yüzde 10.6'da kaldı.

Doğalgaz her açıdan tercih edilmesine rağmen, katılımcıların yaşadıkları konutta çatı ve cephe güneş panellerinden elektrik üreten bir sistemin bulunması oranı sadece yüzde 16.7 oldu. Yüzde 83.3'ünde bu tür sistemlerin olmamasının nedeni olarak "kurulum maliyetlerinin yüksek olması"

(yüzde 28.1), "oturulan binanın bu sistemler için uygun olmaması" (yüzde 26.3) ve "komşularla ortak karara varılamamış olması" (yüzde 25.3) gösterildi. "Konutunuzda çatı ve cephe güneş panellerinden elektrik üretim sistemleri kurulması hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna ise katılımcıların yüzde 33'ü "konu hakkında yeterli bilgim yok", yüzde 29.8'i de "uygun bütçe/kredi bulabilirsem kullanırım" yanıtlarını verdi.

Eğitim düzeyi arttıkça nükleer santralleri destekleme oranı azalıyor

Katılımcılara yaşadıkları il sınırları içinde hangi tip santrallerin kurulmasını destekleyecekleri sorulduğunda yüzde 58.7'si rüzgar, yüzde 55.4'ü güneş, yüzde 50.1'i doğalgaz cevabı verirken, jeotermal (yüzde 41.9), kömür (yüzde 34.5) ve nükleer (yüzde 28.8) enerji santrallerinin oranı genele kıyasla düşük kaldı. Nükleer enerji santralini destekleme oranı Tekirdağ'da yüzde 55'i, Samsun'da yüzde 54.4, Malatya'da yüzde 47.1 olarak kaydedilirken, desteklememe oranı ise Manisa'da yüzde 79.7, Erzurum'da yüzde 65, Bursa'da ise yüzde 61.6 oldu. Eğitim düzeyi arttıkça nükleer santralleri destekleme oranının azaldığı görülüyor. Nükleer santrallerle ilgili ifadelerden pozitif değerleri en fazla olanlar ise: "Nükleer sant-

raller çevre ve toplum sağlığı için tehdit ve riskler içerir" (yüzde 51.7), "nükleer enerji santrallerinin enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rolü vardır" (yüzde 44) ve "Türkiye kendi nükleer enerji teknolojisini geliştirmelidir" (yüzde 43) şeklinde oldu.

Enerji politikalarındaki bilinç düzeyi ve seçimler

"Genel seçimlerde oy verdiğiniz partinin enerji politikaları konusunda ne derece bilgilisiniz?" sorusuna ise katılımcıların yüzde 42'si "ne bilgiliyim ne değilim", yüzde 33.2'si "bilgiliyim", yüzde 24.8'i de "bilgisizim" dedi. Siyasi partilerin enerji politikaları hakkında haberlerin yüzde 55.1 oranında televizyondan, yüzde 41.1 oranında internet/sosyal medyadan takip edildiği söylenirken; siyasi partilerin enerji politikaları hakkında bilgilerine başvurulmuş kurum ve kişiler yüzde 30.6 oranında aile/arkadaş çevresi, yüzde 23.7 oranında da enerji şirketleri olarak ortaya çıktı. Katılımcıların yüzde 36.2'si seçimlerde oy vereceği siyasi partinin enerji politikalarını dikkate aldığını, yüzde 24'ü ise almadığını söyledi.

Hükümet politikalarını değerlendirme çerçevesinde pozitif değerler toplamı en fazla olan konular, diğer yıllarda olduğu gibi 2021'de de, yüzde 43.3 oranla "doğalgaz temini", yüzde 42 oranla "elektrik üretimi-iletimi dağıtımı", yüzde 39.7 oranla "petrol

ve doğalgaz boru hatları" oldu. Hükümetin nükleer enerji politikalarına destek yüzde 32.6 ile son sırada yer aldı. "Türkiye'nin enerjiyi hangi ülkeden almasını tercih edersiniz?" sorusuna ise yüzde 33.8 oranında "Hiçbirinden almayalım, kendimiz üretelim", yüzde 16.2 oranında "Azerbaycan", yüzde 14.8 oranında da "Ucuz olandan alınsın" yanıtının verildiği görüldü.

Elektrik fiyatlarındaki pahalılık enflasyona sebep oluyor

TÜİK'in açıkladığı verilere göre, Mart ayı yıllık tüketici enflasyonu yüzde 61.14, yurt içi üretici fiyat endeksi (Yİ-ÜFE) yıllık oranı ise yüzde 114 oldu. Bu verilerin açıklanmasıyla Türkiye enflasyonu yüksek ülkeler sıralamasında ilk sıralarda yer alırken, gündemdeki dünya enflasyon ligi listesindeki ülkelerin yanına, bu ülkelerdeki üretim ve iş yeri amaçlı elektrik fiyatları da eklendi. Ortaya çıkan sonuç ise oldukça çarpıcı oldu. TÜİK'in Mart ayı yıllık tüketici enflasyonu rakamıyla birlikte enflasyon son 20 yılın zirvesini görmüş oldu. Zira enflasyon oranının yüksek olduğu Venezuela, Sudan, Lübnan, Türkiye gibi ülkelerde üretici elektrik fiyatları evlerinkinden çok daha yüksekken Japonya, Endonezya, Filipinler, İsrail gibi enflasyon oranının düşük olduğu ülkelerde ise sanayi elektrik fiyatları evlerden daha düşük.

Bu veriler, enflasyon ile üretici elektrik fiyatları arasındaki paralelliği açıkça ortaya koydu. Diğer taraftan yüzde 114 ile üç haneli değerlere ulaşan üretici enflasyonunun, önümüzdeki dönemin tüketici enflasyonunu da etkilemesi bekleniyor. Üretici elektrik fiyatlarının yüksekliğiyle enflasyon oranları paralellik gösteriyor. Bir başka deyişle sanayi elektrik fiyatlarının yüksek olduğu ülkelerde enflasyon oranları da yüksek. Tüm tüketici ürünlerinin ham maddesi olan sanayi elektrik fiyatlarının yüksek olması, enflasyonu yükselten faktörlerin en başında geliyor.

Yİ-ÜFE'de elektrik yüzde 228 arttı

Tüketici enflasyonunun en önemli belirleyicisi olan ve devam eden aylarda tüm ürünlerin fiyatlarına yansımaya kesin gözüyle bakılan yurt içi üretici fiyat endeksi (Yİ-ÜFE) yıllık oranı yüzde 114 olarak açıklandı. Yılda en fazla değişimin yaşandığı sektör ise 'elektrik, gaz ve iklimlendirme'

oldu. 'Elektrik, gaz' sektöründeki Yİ-ÜFE yıllık değişim oranı yüzde 228 olarak kaydedildi. Elektrikğin imalat sektöründe her alanda kullanıldığı düşünüldüğünde bu orandan en çok tüketici etkileniyor. Üreticinin elektrik faturası kabardıkça üretim ve tedarik zincirindeki her kalem bu artıştan etkileniyor ve vatandaşın çarşıdan pazardan aldığı her ürüne kat kat maliyet yansıyor.

Enflasyonun düşük olduğu ülkelerde durum tam tersi

Aynı araştırma enflasyon listesinin en altındaki düşük enflasyonlu ülkeler için yapıldığında ise sanayi elektrik fiyatlarının önemli ölçüde düşük olduğu görülüyor. Enflasyon oranının yüzde 1 olduğu Japonya, enflasyon oranının yüzde 3 olduğu Endonezya ve enflasyon oranının yüzde 4 olduğu İsrail'de sanayi elektrik fiyatları evlerdeki elektrik fiyatlarından yüzde 23 daha düşük. Enflasyon oranının yüzde 3 olduğu Filipinler'de sanayi elektrik fiyatları evlerden yüzde 30 daha düşük durumda. Enflasyon oranları yüzde 4 olan Avustralya'da sanayi elektrik fiyatları evlerden yüzde 16, Güney Kore'de yüzde 27 oranında daha düşük. Enflasyon oranının yüzde 4 olduğu Norveç'te de sanayi elektrik fiyatları evlerden yüzde 30 daha düşük durumda. Enflasyon oranının yüzde 4 olduğu İsveç ile enflasyon oranlarının yüzde 5 olduğu Fransa, Finlandiya, Danimarka, Tayland, Portekiz gibi ülkelerde de aynı durum söz konusu. Bu ülkelerdeki sanayi elektrik fiyatları da evlerden daha aşağılarda.

Yüksek iş yeri elektrik fiyatları, enflasyonu artırdıkça artırıyor

Enflasyon ve üretici elektrik fiyatları arasında bağlantı değerlendirildiğinde, enflasyon liginin üst sıralarındaki ülkelerin kültürel ve politik özelliklerinin birbirinden çok farklı olduğu ancak ortak noktalarının yüksek üretici elektrik fiyatları olduğu görülüyor. Aynı zamanda bu ülkelerdeki refah seviyesinin de görece düşük olduğunu söylemek mümkün. Enflasyon liginin en altındaki düşük enflasyon oranına sahip olan ülkelerde ise ortak nokta düşük üretici elektrik fiyatları. Tabi diğer taraftan bu ülkelerin güçlü üretimleri ve yüksek refah seviyeleri olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizde ise 2018 yılına kadar üretici elektrik fiyatları diğer tüm abone gruplarının altındayken

Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerin ortak özelliği yüksek üretici elektrik fiyatları

Enflasyon liginin üst sıralarındaki ülkelerin ortak özelliği yüksek sanayi fiyatları olarak öne çıkıyor. Enflasyonun yüzde 340 olduğu Venezuela'da sanayi elektrik fiyatları evlerdeki elektrik fiyatlarından yüzde 18 daha fazlayken bu ülkeyi yüzde 260 ile takip eden Sudan'da evlerde kullanılan elektrik fiyatına kıyasla sanayi elektrik fiyatları 10 kat daha yüksek. Enflasyon liginin üst sıralarındaki diğer ülkelerde de durum aynı. Yüzde 215'lik enflasyona sahip Lübnan'daki sanayici evlerden yüzde 20 daha yüksek fiyatlı elektrik kullanırken bu fark yüzde 34'lük enflasyonu olan Etiyopya'da yüzde 186. Enflasyonu yüzde 11'in üzerinde olan Gana, Nijerya Pakistan, Brezilya, Arjantin gibi ülkelerde de sanayi elektrik fiyatları, ev elektrik fiyatlarına göre daha yüksek. Yıllık tüketici enflasyonu yüzde 61 olan Türkiye'de ise üreticiler, diğer yüksek enflasyonlu ülkelerde olduğu gibi evlere kıyasla yüzde 157 daha yüksek fiyatlı elektrik kullanıyor.

sonrasında bunun tersine döndüğünü, hemen ardından da enflasyonun yükselişe geçtiğini görüyoruz.

Evlerde ucuz elektrik kullanmak elbette önemli ancak daha önemli olan faturalar yüksek de olsa bunu kolayca ödeyebilecek alım gücüne sahip olmak. Aslında evlerdeki elektrik fiyatlarını yüksek tutmayı vatandaşa balık vermeye, sanayi elektrik fiyatlarını düşük tutmayı ise vatandaşa olta vermeye benzetebiliriz. Oltaya sahip olan vatandaş bir değil birden fazla balık tutar. Düşük sanayi, tarım ve iş yeri elektrik fiyatları tüm ürünlerin fiyatının düşmesini sağlar. Evlerde kullanılan elektrik fiyatı yüksek olsa dahi tüketicinin alım gücü çok daha yüksek olur. Enflasyonu düşürmek için atılması gereken en önemli adımların başında tüm desteklerin ev dışı abone gruplarına verilmesi gelir. Veriler bize bunu açıkça gösteriyor.